

Vjerujem da se u citiranom tekstu prepoznaje i dio naše zbilje koja je zasićena ljudskim stradanjima i tragedijom velikih razmjera. U književnoj poruci Selme Lagerlöf dozivlje se mir, rad i radost koju donosi »veliki prorok iz Nazareta«.

Selma Lagerlöf može se svrstati među najistaknutije europske pripovjedače. Iako njezino pripovijedanje ima tradicionalne značajke poput drevnih legendi, ona nije manje privlačna i aktualna od pripovjedača modernoga ustroja.

Njezin topli realizam i lirski impresionizam privlače i zanose mladoga i odrasloga čitatelja. Posebno se ističe kršćanski duh koji čitatelja uzdiže do neslućene ljepote i radosti. Zbog svih spomenutih vrijednosti ove knjige preporučujemo je mladim i odraslim čitateljima i čvrsto vjerujemo da će biti zahvalni književnici, prevoditelju, ilustratoru i izdavaču za duhovne darove koje im nude.

Ivan Sović

Vlado ANDRILOVIĆ, *Veliki hrast*
»Privlačica«, Privlaka

Veliki hrast Vlade Andrilovića mogli bismo nazvati romanom rijekom, obiteljskim romanom, genealoškim romanom, romanom vremena i prostora, epopejom, kronikom ili panoramom. Naime prikazujući karaktere iz nekoliko generacija šokačke obitelji Tisić, autor analizira uzroke rasapa starih slavonskih obiteljskih zadruga i političke prilike u Vinkovcima i okolici, zahvaćajući razdoblje od konca 17. st. do tridesetih godina 20. st. U svjetskoj književnosti brojni su primjeri takvih romana (Mann, Galsworthy, Zola, Gorki, Saltikov-Ščedrin, Martin du Gard). U hrvatskoj književnosti M. Krleža ostvario je u svom ciklusu o

Glembajevima obiteljsku, vremensku i genealošku koncepciju kojom povezuje dramske i novelističke fragmente, ali i romani takvog tipa manje su učestali.

Andrilovićev roman ima značaj kulturnopovijesnog dokumenta, jer oslikavajući Vinkovce i okolice prikazuje tradiciju slavonskog sela, običaje, svjetonazore, vjerovanja, legende, ali i mnoge nedaće toga bogatog kraja, uzrokovane u prvom redu političkim prilikama jer je to područje priključeno Vojnoj krajini. Andrilović vrlo dojmljivo prikazuje zamršenu problematiku ambijenta Vojne krajine na kojem su se prelamale društvene i političke podvojenosti. Stanovnik toga kraja bio je ujedno i vojnik i seljak. Kao početak širokog razmatranja vrlo složenih društveno-političkih prilika autor bira trenutak kad u velikoj zadrugi obitelji Tisić dolazi do podjele. Uvjet postojanja zadruge bilo je načelo nedjeljivosti najstarijeg zajedničkog imutka, djedovine. Pravilo je bilo da se djedovina, koja prelazi sa starijih naraštaja na mlade, ne smije prodati niti na bilo koji način otuđiti. Odjednom na zahtjev jednog od Tisića zadruga biva podijeljena među braćom. »Nikada nikome dotad Komanda nije dopustila diobu zadruge.« Ta dioba nagovijestila je dezintegraciju stare, hierarhijski sazidane seljačke obitelji. Do kraja 18. i 19. st. pojedini članovi obitelji Tisić još uvijek sanjare o uspostavi snažne i velike zadruge dok je 20. st. donijelo konačan i definitivni rasap. Roman završava smrću posljednjeg Tisića »koji se rodio da bude carev soldat i kojemu su u čast ispalili sto i jednu pušku«. Tisići koji ostaju nisu više niti vojnici, niti seljaci, raspršili su se izvan Slavonije, a nekima se zameo trag u tuđini. Budući da je to knjiga o jednoj obitelji, nema središnjeg junaka. Svi

oni, potomci Ivana Tisića, od kojeg se prati rodoslovlje, nazočni su tu da bi nam prikazali svakodnevnu mnogostoljetnu dramu slavonskog čovjeka–graničara. Roman je analiza društveno–psihološkog vladanja ne pojedinca, nego obitelji kao jedinice. Likovi obitelji Tisić tipovi su u kojima se očituje čitava okolica Vinkovaca sa svojim krvnim atavizmima. U ljudima i njihovim sudbinama odražava se zaostalost potencirana konstantnim nepravdama. Detaljno analizirajući život slavonskog krajišnika, Andrilović uspjeva prodrijeti duboko u psihologiju slavonskog seljaka (Šokca). Njegovi junaci sadrže tragičnu ljudsku dimenziju koja proizlazi u prvom redu iz političkih odnosa u Krajini, što je često završavalo osobnim tragedijama. Djelo je izvanredno književno svjedočanstvo o tome kako su Slavonci kao graničari najprije čuvali Zapad od turske sile, a potom fatalno ginuli po dalekim bojištima u carskim bitkama za slavu i moć Habsburgovaca, iscrpljivali se po egzercirima, dok ih je njihova bogata zemlja čekala, čekale osamljene žene, a muška djeca često nisu uspijevala odrasti jer su već sa 16 godina postajali vojni obveznici. Andrilović je stvorio galeriju zanimljivih likova prateći tragiku i patnju čovjeka–graničara koja se zasniva na problemu ljudske nemoći spram sile. Graničar je uvijek živio pod prijetnjom da će ga nabiti na kolac ili objesiti o najbližu bukvu, za kaznu je protrčavao kroz špalir vojnika koji su ga tukli ljeskovim šibama, čučao u podzemnoj samici gdje se i nije mogao uspraviti. I upravo to su događaji i zbivanja koje graničar pamti, kojih se sjeća kad se osvrne na svoj život. Za njega događaji koji se inače u životu pamte poput ženidbe, rođenja sina, kćeri, njihove ženidbe, udaje, itd., ostaju u drugom planu, mutni. U tome je

njegova tragika. Ako nešto u životu pokuša promijeniti, postaje bjegunac, odmetnik, prekršitelj zakona.

»Uvijek ima pravo onaj koji goni. U pravu su i panduri i subaše, i obristi i krdžalije, svatko ima svoj zapt. Pa pronosi tu jedinu glavu pokraj tolikih propisa i uredbi, i njihovih čuvara, uza zlovoljne leutnante i nasmiješene begove.« Čitajući knjigu, svjedoci smo tomu kako članovi obitelji Tisić pokušavaju tijekom triju stoljeća prenijeti svoju glavu kroz tu vjetrometinu gdje se križaju različite kulture, civilizacije, politički sustavi i interesi. I mnogo ih zaglavi. Na oblikovanje mentaliteta krajišnika utjecale su povijesne okolnosti i okolina, snažno djelujući na njegovu osobnost, određujući njegov karakter i navike. Svi likovi nose u sebi zato tragičnu dramsku crtu: muškarci su meso za europska bojišta. Alternativa je osakatiti se ili pobjeći u hajduke. Žene zarana ostaju udovice s djecom, a i kad nisu udovice, sudbina im je čekanje. Neprekidni tragični pokušaji krajišnika da izađu iz nametnutih im okvira rađaju fatalnim osjećanjem slabosti i nemoći u naporima da se izbjegne krajišnički, graničarski život. Iz tog sukoba s nemilosrdnim društvom proistječu i njihovi unutarjni razdori. Zato su grubo, robusni, tvrdi, divlji kao divlja priroda koja ih prigrlj kad odbjegnu u hajduke. No kakav god pokušaj izlaska iz kruga okrutnog krajišničkog života pojedinac izabere, na kraju biva slomljen.

U galeriju paorskih i vojničkih likova Andrilović je ubacio i neke povijesne ličnosti kao npr. Antuna Matiju Reljkovića i bana Josipa Jelačića, čime pojačava privid vjerodostojnosti i autentičnosti. Ovaj složen i bogat roman Andrilović je ostvario uglavnom realističkom tehnikom pripovijedanja pojavljujući se u obliku sveznajućega,

sveprisutnog autora koji zna točno što se događa u duši svakog pojedinog lika. Javlja se kao kroničar, analitičar i dokumentarist oduljeg povijesnog razdoblja. Činjenica da Andrić piše o svom kraju i svom ambijentu vjerojatno je utjecala na oblikovanje dojmljivih, uvjerljivih pejzažnih slika. Uspjeli odraz slavonske stvarnosti tijekom triju stoljeća otkriva nam autorovu povijesnu obaviještenost i zainteresiranost. Roman počinje *in medias res*: Mato Tisić se ogriješio o zakone dezertirajući i stoga mora pobjeći pred vlastima. Na samom početku autor gradi dramatski napetu scenu. Hoće li bjegunac uspjeti pobjeći ili neće? I do kraja romana ima mnogo takvih dramatično komponiranih pojedinačnih zaokruženih prizora koji se stapaju s intonacijski smirenijim cjelinama monologizacije unutarnjih doživljavanja pojedinih karakterata te cjelinama autorovih promišljanja gradeći veliku dramu slavonskoga krajišnika.

Dakle pred čitateljem se izmjenjuju scene krvavih sukoba (plastični prikazi mase u pokretu, vojnika, ranjenika) sa scenama seljačkih običaja, ljubavi, svadbi te s dionicama razmišljanja protagonista ili autora koji je uvijek nazočan kao društveni i politički analitičar i tumač povijesnih zbivanja, ali i filozof koji prosuđuje o općim povijesnim zakonitostima.

Među pripovjednim postupcima privlači pozornost govorna (dijalektalna) karakterizacija likova. Govore slavonskom ikavštinom s mnogo turcizama i germanizama te riječi mađarskog podrijetla što potvrđuje da je taj kraj bio mjesto interesa mnogih sila. Jezik mu je nepresušan izvor svježine. Govorom su ocrtani i odnosi među likovima (djeca — roditelji; muž — žena). Djelo ima naglašeni realistički fabulativni okvir u kojemu ćemo naići na

snažne naturalističke dionice opisa ponekih događanja, a katkada se izraz razbija u ekspresionistički izričaj naglašenoga, brzoga, isprekidanoga ritma, koji tvore eliptične rečenice, uzvici, onomatopeje, stvarajući pomalo grozničavo, dinamično kazivanje. Autor je sklon i metaforičkom i simboličkom kazivanju. Govoreći na propovijedi o Kainu i Abelu svećenik jasno aludira na odnose braće Tisić. Roman započinje didakovim promatranjem krupnijih i sitnijih šara na ispucanoj ilovači koje su nastale sasvim slučajno, ali izvrsno oslikavaju prilike u zadrugi Tisić. »Kao klupko pomahnitalih guja, pomisli didak, svaka bi da što prije iz klupka izađe i da u njemu ostane.« Sam naslov je naglašeno metaforičan. U zadrugi Tisića rastao je velik hrast. Iz širokog debla raširile su se dvije podebele grane. Te su grane dva izdanka Tisićeva roda koji su podijelili zadrugu, Joza i Pera. Jozina grana je odrezana jer njegov jedinac biva ubijen, a Perina grana se dalje razvija, ali ne onako kako je to Pera želio maštajući o velikom šokačkom plemenu. Motiv hrasta, koji predstavlja šokačko pleme, je provodni motiv romana.

Kolikogod je očita autorova povezanost uz Vinkovce i Slavoniju, svojom idejom on nadilazi lokalna značenja, jer, govoreći o sudbini Šokaca, govori nam zapravo o povijesnoj sudbini Hrvatske.

»Rvat tuče Rvata, a Švabo zapovijeda. Ponimčen Rvat još gori je od pravoga Nimca. (...) Prije Turčin, sade Švabo, još prije Mađar. Uvik se tu nađe neko ko je prvi, a Šokac je zadnji. Zadnji u svojoj zemlji! I Turci, i Švabe, i Čifuti, i Pemci, i Mađari, i Vlasi, svi su prije Šokca.«

Osjećamo da nad likovima lebdi bezizlazni fatalizam, kao da je hrvatski narod osuđen na robovanje drugima.

I Pera koji je potaknuo razdvajanje zadruge shvaća da upravo to ide na štetu Hrvata, a u korist tuđinca. »Mi se razdvajamo, neblak mu, umjesto da jačamo, povećavamo zadruge, mi, jer svatko hoće biti svoj gazda, napuštamo braću i očeve, ostavljamo nećake da ginu po nekoj vječnoj carskoj pravi, švapskoj, turskoj, mađarskoj, nikad po šokačkoj.«

Nesloga braće, sukobi u zadruzi, razilaženja, dijeljenja, slabljenja zadruge slika su hrvatske nesloge i hrvatskog slabljenja kroz povijest. Time se Andrić predstavio kao pisac kojemu je povijest nadahnuće, ali i iskustvo za promišljanje suvremenosti.

Dubravka Težak

Branka MRAOVIĆ, *Pobjednici i gubitnici*. Organizacijske implikacije tehnološkoga razvoja, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1995.

Činjenica je da nagle tehnološke, političke, socijalne i kulturne promjene oblikuju strukturu gospodarstava diljem svijeta. Neprijeporno je, tvrdi autorica koja o spomenutim fenomenima progovara iz motrišta industrijskog sociologa, da je u 20. stoljeću tehnologija zalag pobjede, i kao takva, važno oružje pomoću kojega one tvrtke koje budu neprestano tehnološki poboljšavale svoje proizvode, mogu biti i ostajati u skupini pobjednika.

Nove tehnologije, osobito informacijske, šire se munjevito i prožimlju sve sfere ljudske djelatnosti. Zbog njihova univerzalnoga značaja mogu ih potencijalno primijeniti sve industrijske zemlje koje imaju dostatnu obrazovnu i kvalifikacijsku razinu svojega stanovništva. Budući da su promjene koje proizlaze iz njihove primjene sveobuhvatne, nužno slijedi da tehnologi-

ja mora biti predmet općeg zanimanja na koji se politika ne smije oglušiti.

Knjiga je namijenjena praktičarima, ponajprije menadžerima, inženjerima, tehnolozima i stručnjacima u djelatničkim službama, koji žele da im znanstvena istraživanja pomognu u naporima za povećanjem proizvodnosti rada, kao i pri planiranju i implementaciji programa tehnoloških inovacija u njihovim poduzećima. Knjiga je također namijenjena i ostalim manje upućenim čitateljima koji žele produbiti svoje znanje iz područja ljudskih resursa u poslovnim organizacijama. Čitatelj će u njoj naći osnovne informacije o znanstvenim nalazima iskusnih istraživača, i to pretežno u britanskom i američkom kulturnom krugu koji su označili prekretnice u industrijskim istraživanjima, kao i rezultate autoričinih empirijskih istraživanja provedenima u hrvatskim organizacijama.

Knjiga je idejno podijeljena na dva dijela. U prvom se dijelu raščlanjuje proces transfera iz birokratske ili segmentirane organizacije u inovativnu ili integriranu organizaciju. Taj se fenomen prati u razvojnoj perspektivi od 50-ih godina, kada tehnologija prvi put ulazi u središte zanimanja istraživača kao dimenzija formalne strukture organizacije, pa sve do procesa implementacije novih tehnologija, osobito informacijskih tehnologija i njihovih suvremenih kritika 90-ih godina. U tim poglavljima ispituju situacije u kojima dolazi do izražaja potrebitost znanstvene procjene u procesima intenziviranja rada. Autorica inzistira na tezi da je iznimno važno da suradnja između menadžera i istraživača bude uspostavljena još u fazi formuliranja ciljeva i svrha namjeravanoga djelovanja, a ne u fazi implementacije već gotovih programa. Iz tog se razloga u ovom dijelu knjige analiziraju i procje-